

Natuurrapport 2001 in een notendop

*instituut
voor
natuurbeho*

Wijze van citeren :

Kuijken E., Boeye D., De Bruyn L., De Roo K., Dumortier M., Peymen J., Schneiders A., van Straaten D., Weyembergh G., 2001. Natuurrapport 2001 in een notendop. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.

Colofon

Redactie:

Kuijken E., Boeye D., De Bruyn L., De Roo K., Dumortier M., Peymen J., Schneiders A., van Straaten D., Weyembergh G.,
Instituut voor Natuurbehoud
Kliniekstraat 25
1070 Brussel
anja.de.braekeleer@instnat.be

Voorpagina:

Kalmthoutse heide (foto : Geert De Blust)

Verantwoordelijke uitgever:

Eckhart Kuijken
Algemeen directeur van het Instituut voor Natuurbehoud

Concept en tekst:

Myriam Dumortier

Opmaak:

Helen Blow

Druk:

Drukkerij Feys, Ingelmunster

D/2001/3241/276

ISBN 90-403-0139-5

NUGI 825

Hoe bestellen?

Door een briefje of mail te sturen t.a.v. Anja De Braekeleer, Instituut voor Natuurbehoud, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel (anja.de.braekeleer@instnat.be) met vermelding van "Natuurrapport 2001 in een notendop".
Eveneens gratis verkrijgbaar op www.instnat.be.

© 2001, Instituut voor Natuurbehoud, Brussel

Instituut voor Natuurbehoud
Kliniekstraat 25, B-1070 Brussel
e-mail : info@instnat.be
website: www.instnat.be
tel : 02-558 18 34
fax : 02-558 18 05

Het Natuurrapport

Tweejaarlijkse balans van de natuur in Vlaanderen

Het Instituut voor Natuurbehoud is een wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Gemeenschap. In het Natuurdecreet (1997) werd het instituut opgedragen tweejaarlijks te rapporteren over de toestand van de natuur in Vlaanderen. Hiermee ligt het Natuurrapport (NARA) in het verlengde van het Milieu- en Natuurrapport (MIRA), dat sedert 1994 wordt gepubliceerd. De nood aan een afzonderlijk natuurrapport vloeit voort uit de complexiteit van de biodiversiteit en de specificiteit van maatregelen en aanverwante regelgeving. MIRA en NARA vormen een belangrijke wetenschappelijke basis voor het Vlaamse beleid inzake milieu en natuur. Het NARA fungeert ook als inventarisatie in het raam van het Biodiversiteitsverdrag (Rio de Janeiro, 1992) en ondersteunt de verslaggeving over de uitvoering van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn.

NARA 1999 bevatte een beschrijving en beoordeling van de toestand van de natuur, meer bepaald van soorten en biotopen, en een analyse en evaluatie van het gebiedsgerichte natuurbeleid. NARA 2001 behandelt naast deze onderwerpen

ook de verstorings- en herstelprocessen, de houding van de mens tegenover de natuur en een beoordeling van de uitvoeringspraktijk van verschillende onderdelen van het natuurbeleid.

Het NARA 2001 kwam tot stand met de medewerking van diverse administraties, andere wetenschappelijke instellingen en allerlei organisaties die onderzoek verrichten naar of verantwoordelijkheid dragen voor de toestand van de natuur in Vlaanderen.

Streefdoel van het NARA is de beleidsinstanties vooruit te helpen om de grote knelpunten waarmee de natuur in de huidige leefomgeving wordt geconfronteerd nog krachtadiger aan te pakken. Bovendien wil het NARA een referentiewerk zijn in de kennisopbouw rond de natuur in Vlaanderen. Vrijwilligers en professionals uit diverse vakgebieden, natuur- en milieuverenigingen en personen en organisaties die via hun activiteiten met de natuur te maken hebben moeten in het NARA hun gading kunnen vinden, evenals elke burger die oprecht begaan is met de toestand van de natuur in Vlaanderen.

Natuurrapport 2001

Een boodschap in drie toonaarden

Goed nieuws

Het natuurbeleid ontwikkelt, dikwijls gestuurd door Europese richtlijnen, talrijke initiatieven. De oppervlakte Habitatrichtlijngebied werd in mei 2001 uitgebreid tot 102.000 ha. De afbakening van het Vlaams Ecologisch Netwerk is volop aan de gang. De totale oppervlakte natuurreservaat bedraagt bijna 20.000 ha, een duidelijke groei die evenwel onvoldoende is om de doelstelling van 50.000 ha tegen 2007 te halen. Het bosarme Vlaanderen voorziet een ecologisch verantwoorde bosuitbreiding van 10.000 ha tegen hetzelfde jaar, de realisatie verloopt echter moeizaam. Bij de bevolking groeit de aandacht en het engagement voor het natuurbehoud, maar de natuur reageert aarzelend. De toestand van soorten als de vos, de das, de vleermuizen, een aantal eendachtigen en enkele bosvogels vertoont wel verbetering.

Matig nieuws

Uit gebieden waar niet alleen de natuur telt komt er matig nieuws. Activiteiten zoals het verstevigen van beekoevers, het opdrijven van de productiviteit van soortenrijke graslanden en het winnen van grondwater tasten de natuurkwaliteit aan. Gemeentelijke natuurontwikkelingsplannen, beheersovereenkomsten, ecologische inbreng in ruilverkavelingen en landinrichting zijn instrumenten die ook buiten beschermde gebieden moeten bijdragen tot natuurbehoud en -herstel. Steekproeven in de polders wijzen op een halvering van de oppervlakte soortenrijk grasland gedurende de laatste 20 jaar. De Vlaamse poldergraslanden zijn nochtans uniek op internationaal niveau;

een betere juridische bescherming dringt zich hier op. Binnen het multifunctioneel bosbeheer is de aandacht voor natuur sterk toegenomen, en de vooruitgang van enkele bosvogelsoorten is hier wellicht een resultaat van. Er bestaat een algemene trend om van sectorale naar integrale aanpak over te gaan. De plannen zijn dikwijls veelbelovend, maar de uitvoering laat nog te vaak op zich wachten. Er is het meest vooruitgang voor de natuur waar weinig andere belangen spelen.

Slecht nieuws

Ongeveer een derde van alle soorten planten en dieren in Vlaanderen is kwetsbaar tot uitgestorven. De nauwelijks dalende milieudruk blijft een ernstig probleem. Onze waterlopen worden wel zuiverder, maar behoren toch nog tot de vuilste van Europa. De toevloed van voedingsstoffen in de natuur is op weinig plaatsen ter wereld zo groot als in Vlaanderen. Het zijn vooral de minder mobiele soorten met specifieke milieu-eisen die het moeilijk hebben. Uit de floradatabank bleek dat gedurende de laatste 30 jaar overal in Vlaanderen planten van voedselarme omstandigheden vervangen werden door planten van voedselrijke milieus. Ook de toenemende boomsterfte in onze bossen heeft met milieuverstoring te maken. Een krachtadiger aanpak om de milieudruk te verminderen, onder andere via het mestbeleid, is een absolute vereiste. Door de blijvende toename aan bebouwing en transportaders geraakt de open ruimte bovendien steeds meer versnipperd; de overblijvende fragmenten natuur verkleinen beneden kritische grenzen.

Natuurrapport 2001

Het verhaal in een notendop

De planten en de dieren

Er zijn 40 à 50.000 soorten planten en dieren in België, waarvan 80% in Vlaanderen voorkomt. Hiervan zijn 75% ongewervelden, 24% planten en 1% vogels, zoogdieren, reptielen en amfibieën. Vooral over de ongewervelden is nog weinig geweten en is er dus geen goede toestands-schatting te maken. Hier kunnen wellicht zelfs nog duizenden nieuwe soorten ontdekt worden. Van een aantal soortengroepen zijn er Rode Lijsten geproduceerd en daaruit blijkt dat ongeveer een derde van de Vlaamse soorten zich in de categorieën kwetsbaar tot uitgestorven bevinden. Veel organismen lijden onder het verlies van geschikte biotopen. Tijdens de voorbije eeuw gingen vooral voedselarme, brakke en natte biotopen sterk achteruit. Voor sommige organismen, zoals de vleermuizen, begint de achteruitgang op te houden, terwijl er voor enkele grote zoogdieren, zoals de das en de vos, nieuwe kansen ontstaan. De vissen laten, ondanks de gemiddelde waterkwaliteitsverbetering, geen duidelijke tendens merken, behalve in de grote rivieren waar bijvoorbeeld de fint het beter doet. Voor een aantal diersoorten is het van belang om voldoende grote aaneengesloten gebieden te creëren. Daar moet het landgebruik en de daaraan gekoppelde milieudruk afgestemd zijn op de soorten en hun leefgebieden. Zeker voor de bedreigde soorten kan een kentering vaak enkel via actieve herstelmaatregelen bereikt worden. Er zijn nog onvoldoende soorten die gestandaardiseerd gemonitord worden en het daaruit voortvloeiende onvolledige inzicht in soortenverspreiding en evolutie kan een probleem betekenen voor het nemen van gepaste beleidsopties.

Sportvisserij en jacht hebben rechtstreeks invloed op de biodiversiteit. De Vlaamse overheid tracht momenteel een zicht te krijgen op de omvang van deze activiteiten.

Wildbeheereenheden werden in kaart gebracht. Ze dienen jaarlijks afschot- en inventarisatiecijfers voor hun werkingsgebied in. Onder invloed van menselijk handelen, breiden een aantal uitheemse planten en dieren zich in Vlaanderen manifest uit. Er wordt nog te weinig onderzoek verricht naar de gevolgen hiervan voor de inheemse natuur.

Een derde van de soorten levende organismen in Vlaanderen bevindt zich in de categorieën kwetsbaar tot uitgestorven. Deze cijfers zijn gebaseerd op de Rode Lijsten van zoogdieren, broedvogels, amfibieën, reptielen, vissen, slankpootvliegen, dagvlinders, hogere planten, mossen, korstmossen en een aantal groepen paddestoelen.

Foto : Yves Adams

Reintje de vos is weer in 't land

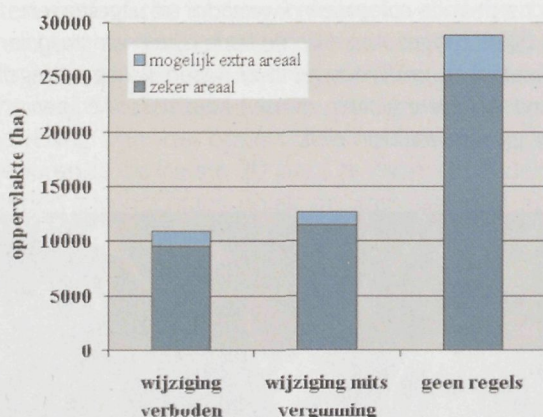

De leefgebieden

In grote heidegebieden begint het beheer vooruitgang te boeken op het vlak van het behoud van flora en fauna. Het beheer van kleine heidegebieden en vennen daarentegen blijft problematisch wanneer zij door landbouw omgeven zijn. Voor snippers van goede kwaliteit dient een grotere isolatie van de intensieve landbouw, in het bijzonder voor drainage en bemesting, te worden nagestreefd. Hiervoor zijn ingrepen in het watersysteem en bufferzones met minder intensieve landbouw vereist.

Moerassen kennen een rijke en specifieke fauna en flora. Het behoud van deze verscheidenheid kan slechts via de strikte bescherming van een aantal zeldzamere typen. Moerassen kunnen ook belangrijke functies vervullen voor waterzuivering en berging, met een zeker behoud van natuurwaarden. Dit is onder andere het geval in bufferstroken en oeverzones langs waterlopen of in overstromingsgebieden.

Historisch permanente graslanden zijn soortenrijke graslanden die sinds vele jaren gemaaid en/of begraasd worden. Wanneer deze geploegd en heringezaaid worden, gaat veel van de kenmerkende biodiversiteit verloren. Steekproeven in de polders laten zien dat de oppervlakte his-

Meer dan de helft van de historisch permanente graslanden in Vlaanderen geniet geen juridische bescherming en loopt het risico geploegd of opgehoogd te worden, met verlies van heel wat natuurwaarden. Waar juridische bescherming bestaat faalt dikwijls het nalevingsbeleid.

torisch permanent grasland er tussen 1980 en 2000 gehalveerd werd. Hiertegen bestaat te weinig juridische bescherming of faalt het nalevingsbeleid. Er moeten dringend maatregelen genomen worden om deze negatieve trend om te buigen. De biodiversiteit van de overblijvende historisch permanente graslanden wordt bovendien bedreigd door overbemesting, overbegrazing en verdroging. Tot de bedreigde biodiversiteit van historisch permanente graslanden behoort onder andere een groot aantal soorten vogels, vlinders, hogere planten, paddestoelen en mossen. De historisch permanente graslanden van de polders zijn van groot belang voor trekvogels. Bemestingsbeperkingen en beheersovereenkomsten bieden perspectieven voor verbetering, doch door de versnipperde en ad hoc toepassing van deze instrumenten blijft de effectiviteit beperkt. Het multifunctioneel gebruik van historisch permanente graslanden zorgt voor spanning en uitdaging.

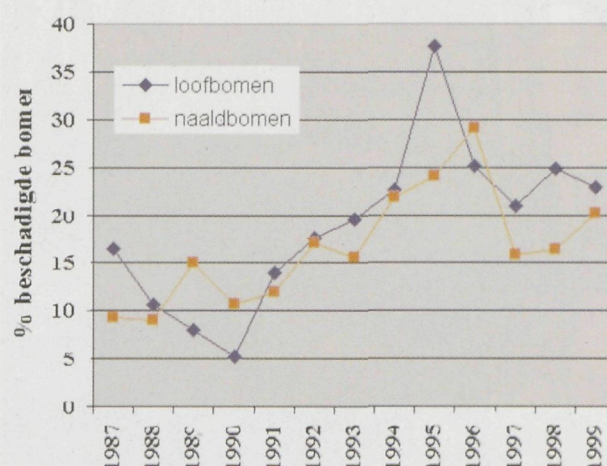
Foto : Yves Adams.

Dit historisch permanent grasland (dottergrasland) in de Avelgemse Scheldemeersen (1999) ontwikkelde en behield zijn soortenrijkdom dankzij een eeuwenlang extensief landbouwgebruik; in 2001 werd het grondig gedraineerd en geploegd voor de inplanting van een industriële vestiging.

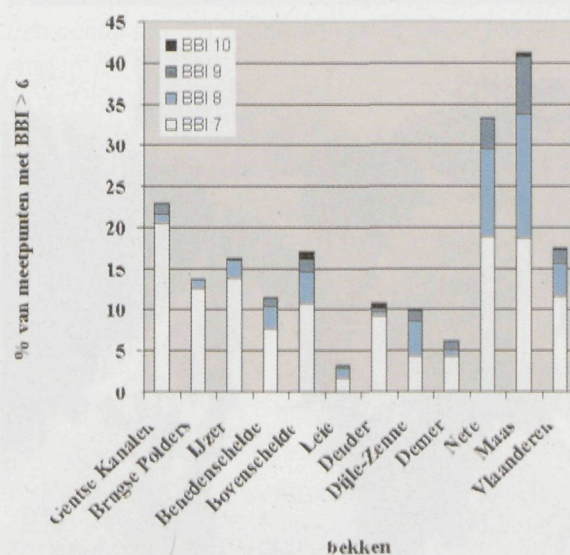

Vele Vlaamse bossen bestaan uit bomen van dezelfde relatief jonge leeftijd. Er is weinig structuurvariatie. Oude bomen, lichtrijke plekken en dood hout zijn schaars. Hierdoor geraken heel wat bossoorten in de categorieën bedreigd tot uitgestorven. De toestand is het resultaat van het beheer gedurende de voorbije eeuwen. Het laatste decennium is er een ommekeer binnen het bosbeheer. De omvorming naar meer structuurrijke gemengde bossen, het gebruik van inheemse boom- en struiksoorten, het oud laten worden van bomen, het behoud van dode bomen en het creëren van lichtrijke situaties worden aangemoedigd. Cijfers over de resultaten van de gewijzigde beheersvisie op het terrein zijn er nog niet: veranderingen als de verhoging van de boomleeftijd en dergelijke kunnen immers niet op korte termijn gerealiseerd worden. Nu is er weinig dood hout, maar tot enkele decennia geleden ontbrak dit zo goed als volledig in de Vlaamse bossen. Dat het beter gaat met een aantal bosvogelsoorten wordt onder andere in verband gebracht met het ouder worden van de bomen. Mobiele soorten reageren het snelst op verandering; vele bedreigde planten en ongewervelden van oude ecosystemen reageren echter veel trager op herstel. Sommige factoren zijn ook veel moeilijker te herstellen. Eén daarvan is de verzuring van de bosbodem die onverminderd doorgaat en die één van de oorzaken is van de toenemende boomsterfte in onze bossen. Dit probleem kan niet opgelost worden door het bos- en natuurbeleid alleen, maar vergt een nauwe afstemming met andere beleidsdomeinen zoals milieu en landbouw.

Tijdens de jaren '90 zorgde de uitbouw van waterzuiveringsinstallaties voor een vermindering van de vuilvrachten in onze waterlopen. Een aantal ongewervelden en vissoorten dook hierdoor opnieuw op. De ongewerveldenindex, die reeds geruime tijd in Vlaanderen gemeten wordt, toont aan dat in de loop van de jaren '90 de kwaliteit van de meeste beken verbeterde. De grootste verschuiving situeerde zich van zeer slecht of slecht naar matig. Het aantal punten met een zeer goede kwaliteit steeg, maar bleef toch beperkt tot 7% van de meetpunten. De vis-index blijft voor de meeste waterlopen een kritische tot slechte toestand signaleren. Onze waterlopen zijn nog steeds te zwaar verontrei-

Het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer volgt jaarlijks beschadiging en afsterven van bomen in Vlaamse bossen. Het aantal beschadigde bomen neemt toe; de gezondheid van de Vlaamse bossen gaat achteruit.

De index voor ongewervelden (BBI) geeft een indicatie van de waterkwaliteit in beken en rivieren. Wanneer deze 7 of meer is, is het water van goede kwaliteit. Het Maas- en Netebekken scoren het best, terwijl de Leie het slechtst scoort.

Foto :Carine Wils.

Bronbeken zijn vaak zeer waardevolle natuurelementen die zeldzame soorten herbergen.

Foto : Anik Schneiders.

Beken zijn vaak veranderd in smalle afvoerkanalen voor (verontreinigd) water.

nigd. Het Maas- en Netebekken zijn het meest waardevol. Als beektypen scoren vooral de bronbeken en de grotere laaglandbeken het best. Zelfs in de zeer waardevolle beken schommelt de invertebratenindex nog van jaar tot jaar, wat op een onstabiele toestand wijst. Alleen enkele bronbeken en kleinere laaglandbeken die volledig doorheen waardevolle valleigebieden stromen, blijken continu van zeer hoge kwaliteit. Zelfs zeer waardevolle beektrajecten staan vaak nog onder een te grote milieudruk. Terwijl directe lozingen duidelijk afnemen, blijft diffuse verontreiniging toenemen. In trajecten met van nature zeer lage fosfaatconcentraties, wordt door een geleidelijke inspoeling een geringe stijging gemeten. Dergelijke beperkte veranderingen zijn verantwoordelijk voor verschuivingen in de levensgemeenschappen van het watersysteem. Ook historische verontreinigingen zoals accumulaties van zware metalen zorgen voor problemen. De intensivering van het landgebruik in de vallei heeft gevolgen voor waterkwaliteit en structuurkenmerken. Vooral doorheen moerassen, bossen of historisch permanente graslanden stromen nog natuurlijk kronkelende beken en rivieren. In intensief agrarisch gebied zijn beken meestal rechtgetrokken met gefixeerde oevers en in bebouwd gebied worden oevers nog meer rigoreus verstevigd. Het waterloppennetwerk wordt bovendien op vele plaatsen onderbroken door stuwen, duikers, inbuizingen, vervallen en andere hindernissen. Hierdoor kunnen vooral vissen veel minder doorheen het waterloppennetwerk migreren en raken populaties geïsoleerd. De Europese Kaderrichtlijn Water geeft richting aan een "vernieuwd" waterbeleid. Ze stuurt aan op een betere integratie tussen waterbeheer en watergebruik en een meer natuurgerichte benadering van de waterproblematiek. Om kwaliteitsdoelstellingen op het terrein te realiseren is een betere integratie met een "vernieuwde" ruimtelijke ordening noodzakelijk. Samen met het transport- en het landbouwbeleid moeten deze beleidsdomeinen meer "ruimte" creëren voor water en natuur. Het ontwikkelen van gebiedsgerichte normen, beter afgestemd op de specificiteit van de waterloop, is hierbij noodzakelijk.

De stilstaande wateren in Vlaanderen zijn meestal sterk aangetaste ecosystemen. De meeste wateren lijden onder de toevloed van voedingsstoffen. Vennen in de Kempen en in de Vlaamse zandstreek zijn meestal verzuurd. Slechts in een beperkt aantal relictgebieden komen nog stilstaande wateren met een goede kwaliteit voor. Een aantal kleinere en jonge systemen en diepere ontgrondingen bezitten een betere kwaliteit. Om de toestand van stilstaande wateren te herstellen is prioritair een algemene verbetering van de milieukwaliteit (atmosferische depositie, grond- en oppervlaktewater) nodig. Talrijke stilstaande wateren worden niet natuurvriendelijk beheerd. Ook op dat vlak is nog veel vooruitgang te boeken.

Foto : Jo Packet

Wateren met een rijk gestructureerde vegetatie zijn een zeldzaamheid geworden.

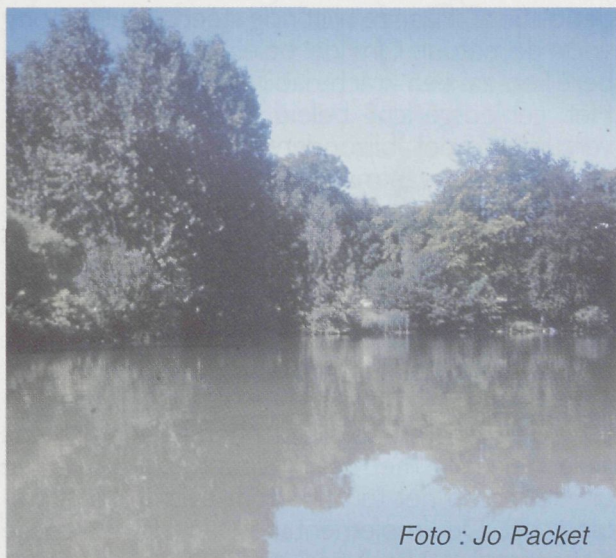

Foto : Jo Packet

Overmatige belasting met voedingsstoffen leidt tot het verdwijnen van water- en moerasvegetaties. Langs de oevers groeien alleen nog bomen en struiken.

Natuur in de stad is groen tussen het grijs, waar de mens zich beter voelt en waar een aantal wilde planten en dieren zich spontaan kunnen vestigen. Het stedelijk milieu blijft doorgaans minder rijk aan flora en fauna dan natuurgebieden. Het zijn vaak meer algemene soorten of cultuurvolgers en dikwijls ook exotische soorten. Door het aanplanten van inheemse en streekeigen bomen en struiken en de aanvaarding van spontane kolonisatie of het verminderen van de onderhoudsdruk zou de toestand van de natuur in de stad nog beduidend kunnen verbeteren.

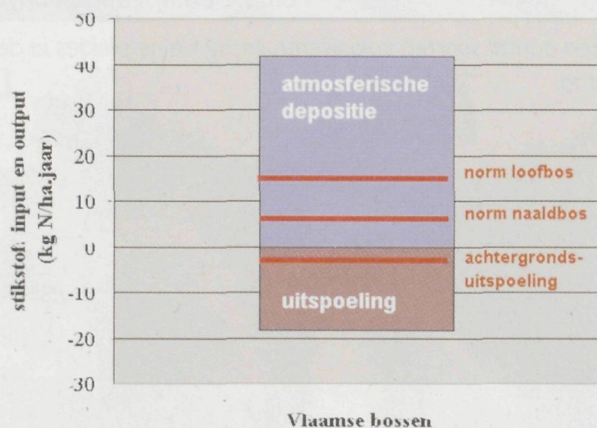
Foto : Wouter Van Landuyt

Een aantal soorten koloniseren graag kleine plekkjes in de stad.

Een troebel milieu

Veranderingen van de milieukwaliteit, ten gevolge van vermessing, verzuring, verdroging en verontreiniging, hebben ernstige gevolgen voor de toestand van de planten en dieren en hun leefgebieden.

Een overmaat aan voedingsstoffen bereikt de natuur, via lucht, oppervlaktewater, grondwater en te vaak nog via rechtstreekse bemesting. Deze nutriënten kunnen opgenomen worden in de voedselketen, of vastgelegd worden in de bodem. Vaak worden ze door grond- en oppervlaktewater stroomafwaarts verplaatst naar valleien, estuaria en tenslotte naar de zee. De nutriëntenvracht in onze waterlopen behoort tot de grootste van Europa. Gezien in de meeste ecosystemen de input van nutriënten groter is dan de output, worden ze overal steeds meer opgestapeld. In elk ecosysteem verstoort de overmaat aan nutriënten het ecologisch evenwicht. In de meeste gevallen daalt de soortenrijkdom. Tijdens de voorbije eeuw is over heel Vlaanderen de verspreiding van plantensoorten van voedselarme omstandigheden erop achteruit gegaan, daar

Via de atmosfeer komen grote hoeveelheden stikstof in de Vlaamse bossen terecht. Bijna de helft daarvan spoelt uit naar het grondwater, terwijl de rest vastgehouden wordt door bodem en vegetatie. De hoeveelheid uitgespoelde stikstof is veel hoger dan de achtergronduitspoeling in bossen. Dit verontreinigt het grondwater en blijft de natuur bedreigen in de toekomst. De vastgehouden stikstof verstoort het ecosysteem. Het Laboratorium voor Bosbouw volgt sinds 1993 deposities en uitspoeling in het Vlaamse bosbodemmeetnet.

waar bij planten van voedselrijke omstandigheden de verspreiding erop vooruitging. Ook bij heel wat ongewervelden, paddestoelen en andere wordt vermessing aangewezen als oorzaak van achteruitgang. Brongerichte maatregelen moeten de nutriëntenuitstoot beperken. De vermestende atmosferische deposities zijn echter nog maar nauwelijks verminderd, zeker in regio's met veel intensieve veeteelt. Voedingsstoffen blijven zich dus opstapelen in de natuur, een verstoring die zich in de toekomst nog lang zal laten voelen. Dit kan plaatselijk afgebouwd worden door een vermindering van de input, of door verschraling in het kader van natuurbeheer. De kennis van nutriëntenstromen door het landschap en van de gevolgen daarvan voor de natuur is nog zeer fragmentair. Er is nood aan monitoring en modellering van nutriëntenstromen met prioritaire aandacht voor kwetsbare natuur; natuurgerichte normen dringen zich op.

Natuurlijke verzuring wordt versneld door atmosferische deposities en soms door wijzigingen in hydrologie of vegetatie. Een belangrijk neveneffect is de vrijstelling van aluminium. Gedurende de laatste 50 jaar werden de bodems van vele Vlaamse bossen steeds zuurder. Niet zozeer de biodiversiteit van zeer zure, maar vooral die van matig zure bodems wordt bedreigd. Zo is de toestand van de waardevolle oude loofbossen van de leemstreek en van de mesotrofe wateren precair. Dankzij de verminderde uitstoot van zwaveldioxide nam de zuurdepositie af, maar ze blijft nog steeds veel te hoog voor de natuur. Om de beleidsdoelstellingen te bereiken, zal een krachtadiger aanpak nodig zijn. Het gebiedsgericht beleid met betrekking tot verzuring moet bijzondere aandacht schenken aan de natuur van matig zure bodems. Er is praktijkgericht onderzoek nodig naar herstel mogelijkheden voor gedegradeerde bosbodems en er zijn meer gegevens nodig over de toestand van verzuringsgevoelige natuur. Het verzuringsprobleem is uit de actualiteit geraakt, maar verdient dringend weer meer aandacht.

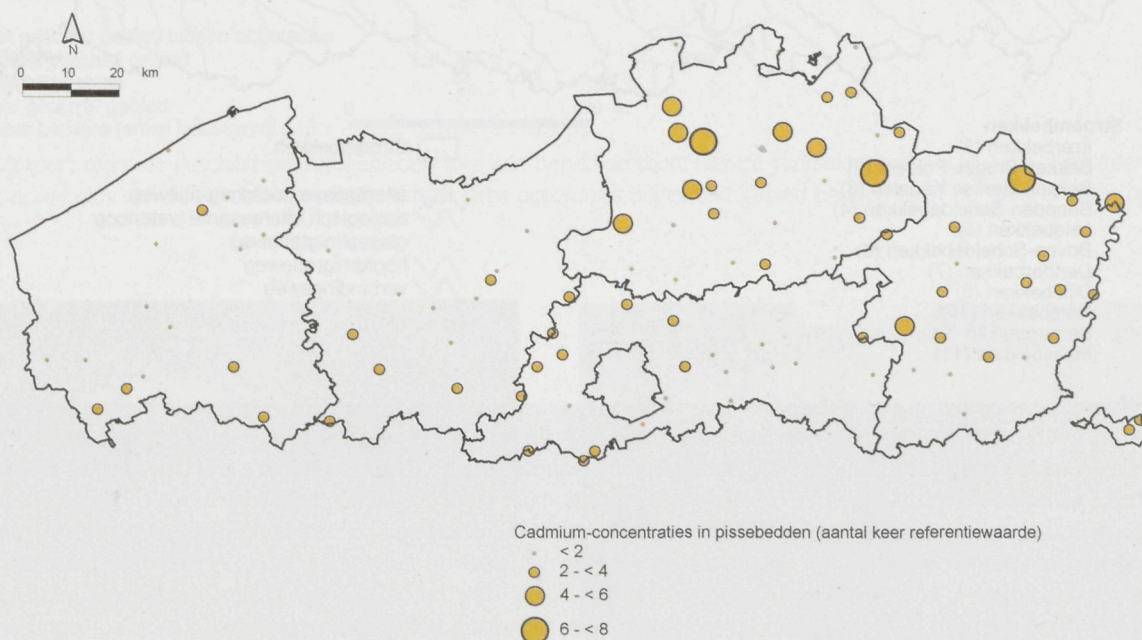
Wetgeving en beleidsplannen houden steeds meer rekening met het knelpunt verdroging. De uitvoering op het terrein loopt evenwel achterstand op. De implementatie van de Europese Kaderrichtlijn Water zou een stimulans moeten betekenen. Basisgegevens in het anti-verdrogingsbeleid is de totale voorraad water. De betrokken sectoren moeten gebiedsgericht overwegen welk aandeel waar kan gebruikt worden. Het verdro-

gingsprobleem wordt steeds acuter door de blijvende illegale winningen en het stijgend aantal winningen. Deze worden onder meer aangewend voor beregening in de landbouw. Het reserveren van grondwater voor hoogwaardige toepassingen (zoals louter drinkwater) en het gebruik van alternatieven waar mogelijk (zoals hemelwater), komt ten goede aan de toestand van de natuur. Maatregelen tegen verdroging gaan hand in hand met maatregelen tegen overstromingen. Het gaat hier in de eerste plaats om een gebiedsgerichte materie, waarin kennis van het watersysteem en van waterwinningen en drainage cruciaal is. Voor het vaststellen van verdrogingseffecten op natuur is er behoefte aan objectieve methoden. Gekoppeld aan langetermijnwaterstandsgegevens vormen zij een noodzakelijke basis voor het beleid. De uitbouw van monitoring van waterstanden en standplaatsverdroging is dan ook prioritair.

Er zijn, naast vermesting en verzuring, nog andere verontreinigingen met invloed op de toestand van de natuur. Zware metalen vormen op vele plaatsen in Vlaanderen een probleem. Uit meetgegevens bij planten, pissebedden, spinnen, vissen en mezen blijkt dat ze worden doorgege-

ven in de voedselketen. Verspreidingspatronen hangen samen met historische verontreinigingsbronnen. Voor sommige stoffen is dit streekegebonden. Op verontreinigde gronden in de Kempen werd er zowel bij vissen als bij pissebedden een belangrijk cadmium- en zinkprobleem aangetoond. Enkele voorbeeldstudies in Vlaanderen geven aan dat er effecten op verschillende organisatieniveaus en bij verscheidene soortengroepen optreden. Zij variëren van groei-beperkingen bij planten, genetische adaptatie bij spinnen, een dalende conditie bij de grondel tot reproductiestoringen bij mezen. Om effecten van verontreinigende stoffen op natuur in Vlaanderen beter te kunnen beschrijven, is het noodzakelijk bio-indicatoren een volwaardige plaats te geven in de monitoringprogramma's. Er gaat momenteel veel aandacht naar een reductiebeleid, om bijkomende verontreinigingen te vermijden. Parallel zou er ook meer aandacht moeten gaan naar bestaande en historische verontreinigingen en de hiermee samengaande stofstromen. Zij hebben niet alleen momenteel effect op de levensgemeenschappen, maar zullen deze - omwille van vertragingseffecten - nog lang blijven beïnvloeden. In enkele gevallen, zoals de verontreiniging van grondwater met zware metalen, moet het belangrijkste effect zich nog manifesteren.

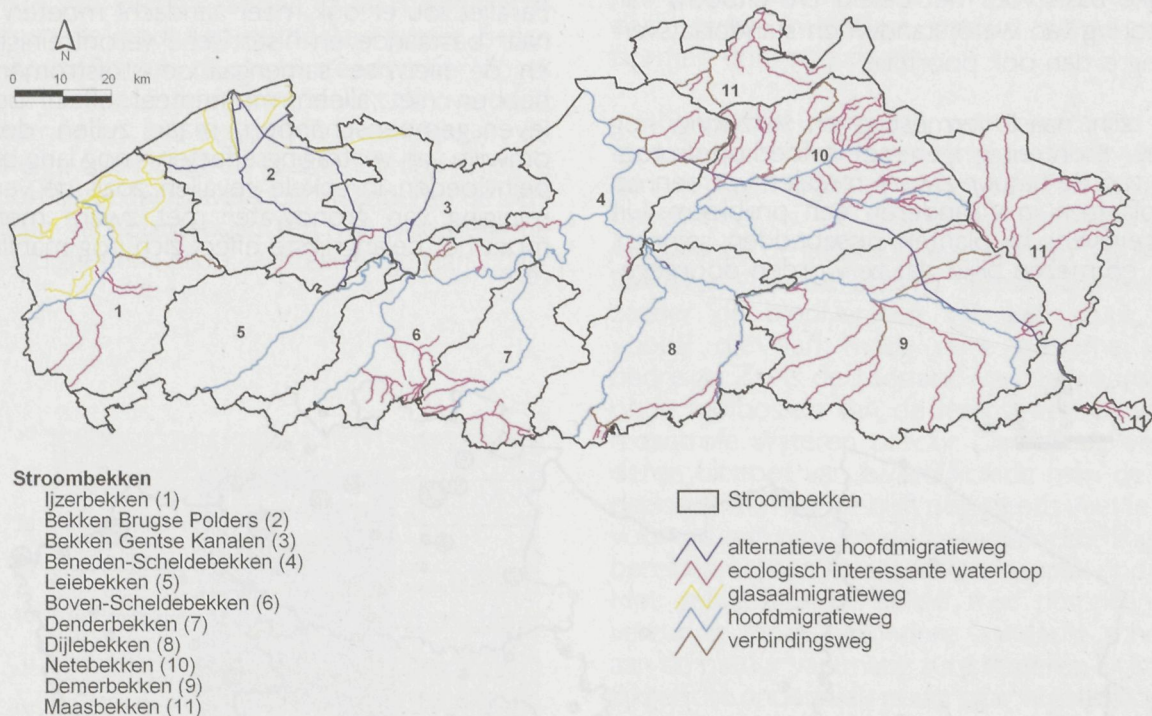

Zware metalen verspreiden zich in de voedselketen: in verontreinigde gronden in de Kempen geven pissebedden hoge concentraties cadmium door.

Snippers

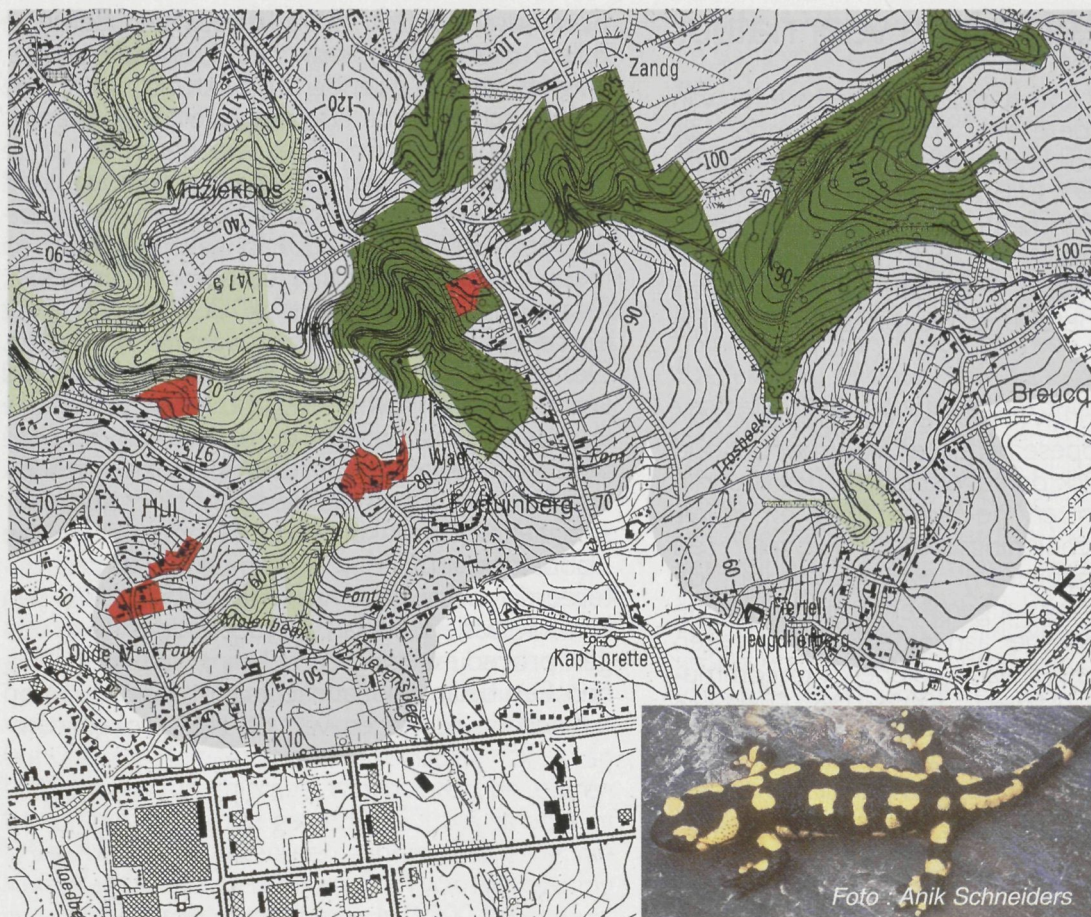
Versnippering is het uiteenvallen van structuren en hun organisatorische ordening. Leefgebieden van soorten worden kleiner en de afstand ertussen wordt groter. Bovendien wordt die afstand steeds moeilijker te overbruggen ten gevolge van intensief landgebruik en ten gevolge van diverse verstoringen zoals verontreiniging en lawaai. Het aantal en de omvang van barrières neemt toe. Kleine en afgezonderde populaties kunnen tenslotte lokaal uitsterven. De kennis van

de invloed van versnippering op natuur is momenteel zeer fragmentarisch. Versnippering wordt nu wel algemeen erkend in het beleid en is terug te vinden in tal van beleidsnota's en -plannen. De uitvoering van deze plannen is een belangrijke prioriteit voor de komende jaren. Er worden in beperkte mate reeds ontsnipperingsmaatregelen uitgewerkt, maar vaak leiden de administratieve procedures tot grote vertragingen bij de uitvoering. Ook de opvolging van het effectieve gebruik van corridors door soorten en de impact ervan op de aanwezige populaties is noodzakelijk.

Talrijke zoetwatervissoorten gaan achteruit omdat hun migratie belemmerd wordt door stuwen, watermolens of bodemvallen. Ook de migratiedrang neemt af door de afname van de stroomsnelheid boven de stuw. De Benelux Beschikking inzake vismigratie stelt dat tegen 2010 vismigratie mogelijk moet gemaakt worden, voor alle vissoorten in alle waterlopen van de hydrografische bekken van de Benelux. Om tegemoet te komen aan deze richtlijn, werd een prioriteitenkaart opgemaakt. Met het 'stand-still' principe (= de natuur mag niet meer achteruit gaan) in het achterhoofd, is het aangewezen de meest waardevolle waterlopen het eerst aan te pakken. Met behulp van een gestandaardiseerde methodologie, werden deze waardevolle waterlopen - in combinatie met strategisch belangrijke verbindingswaterlopen in Vlaanderen - aangeduid en opgenomen in de prioriteitenlijst van de te saneren waterlopen in Vlaanderen. De migratieknelpunten op deze prioritaire waterlopen zijn te raadplegen op de website: vismigratie.instat.be

Een habitatkaart toont de geschiktheid van gebieden voor een bepaalde soort, hier de vuursalamander. De vuursalamander heeft een actieradius van 300m. Wanneer zich binnen deze actieradius ongeschikt gebied bevindt, loopt de soort er risico op vernietiging.

Foto: Jan Rodts

Het leefgebied van soorten wordt versnipperd door het wegnennetwerk : verkeersslachtoffer (kerkuil).

Foto: IN

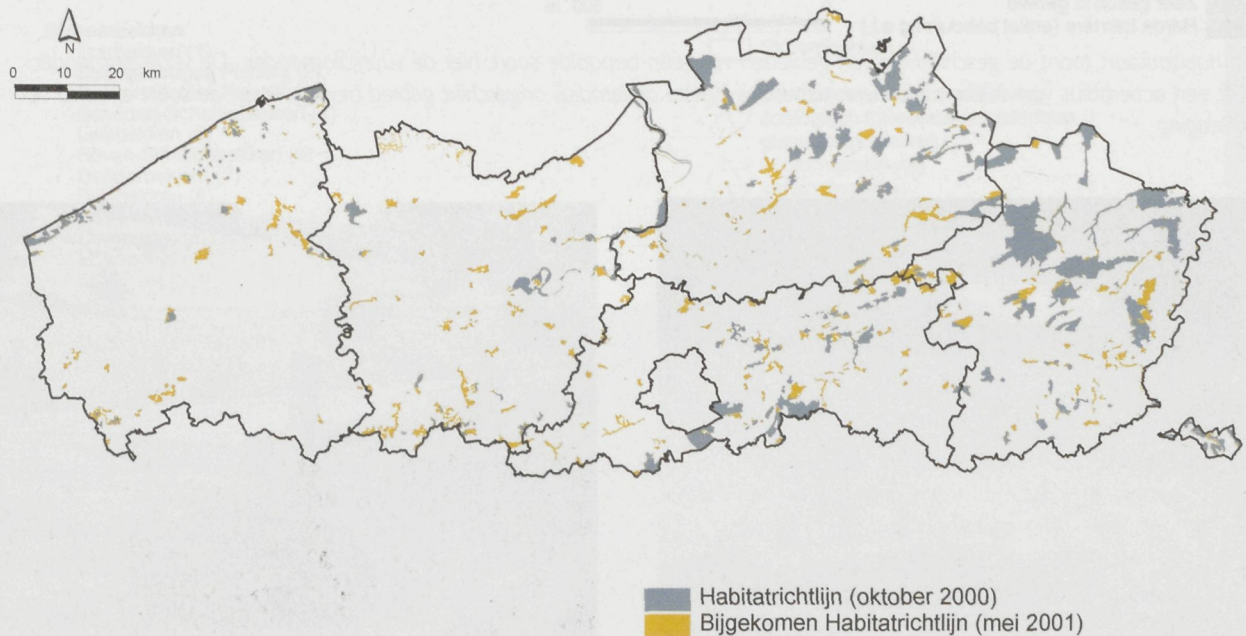
Dassentunnel : een fijnmazig en ingegraven raster verhindert de dassen de weg over te steken en een tunnel leidt hen veilig naar de overkant.

Naar meer ruimte voor natuur

De Overeenkomst inzake watergebieden van internationale betekenis, in het bijzonder als woongebied voor watervogels, werd opgemaakt te Ramsar in 1971. Naar aanleiding van de World Wetland Day 2001 heeft de Vlaamse minister van Leefmilieu besloten om drie nieuwe Ramsargebieden aan te duiden als wetland van internationale betekenis. De procedure is nog lopende.

De Vogelrichtlijn (1979) en de Habitatrichtlijn (1992) zijn Europese richtlijnen voor het behoud van respectievelijk de vogelstand en de natuurlijke leefgebieden en de wilde flora en fauna. Speciale beschermingszones (Vogel- en Habitatrichtlijngebieden) worden door de Vlaamse regering afgebakend en aan de Europese Commissie aangemeld om te laten opnemen op de lijst van gebieden van communautair belang (Natura 2000). De Europese

Commissie heeft in 2000 laten weten België te zullen dagvaarden voor het Hof van Justitie, wegens onvoldoende omzetting van de Habitatrichtlijn in de eigen regelgeving en wegens onvoldoende oppervlakte van bepaalde af te bakenen leefgebieden. De Vlaamse regering heeft beslist om spoedig werk te maken van de omzetting en heeft in mei 2001 ongeveer 42.000 ha nieuwe Habitatrichtlijngebieden aangeduid. Daarnaast werd ongeveer 10.000 ha geschrapt als gevolg van een verfijning van de afbakening. De totale oppervlakte Habitatrichtlijngebied komt nu op ongeveer 102.000 ha. In vrijwel alle Europese lidstaten zijn er problemen met de bescherming van de speciale beschermingszones. In Vlaanderen lopen momenteel 11 dossiers over specifieke inbreuken op de Vogel- en de Habitatrichtlijn. Er is nood aan een meer gestructureerde organisatie van de behandeling van inbreukdossiers, en aan instructies voor de te volgen procedure voor de naleving van de richtlijnen. Een belangrijk aandachtspunt is het tijdig op het terrein realiseren van de afgesproken com-

De oppervlakte Habitatrichtlijngebied in Vlaanderen steeg tot 102.000 ha.

pensatiemaatregelen, in de dossiers waarin om "dwingende reden van groot algemeen belang" een project wordt goedgekeurd dat een speciale beschermingszone aantast.

Speciale beschermingszones worden in principe opgenomen in het "Vlaams Ecologisch Netwerk" (VEN) of in natuurverwevingsgebieden. Het VEN is een samenhangend en ecologisch functioneel geheel van natuurgebieden waarbinnen het beheer gericht is op het behoud en de ontwikkeling van een hoogwaardige natuur. Het natuurbehoud primeert hier op andere activiteiten. De Vlaamse regering streeft naar de afbakening van 125.000 ha VEN tegen 2003. Het VEN wordt ondersteund door het "Integraal verwevings- en ondersteunend netwerk" (IVON), dat uit natuurverwevings- en natuurverbindingsgebieden bestaat. Ook in natuurverwevingsgebieden is het beheer gericht op een hoogwaardige natuur, doch andere activiteiten, zoals landbouw, bosbouw, militair beheer of drinkwaterwinning, zijn er evenwaardig. Natuurverbindingsgebieden tenslotte zijn van belang voor de migratie van planten en dieren tussen bovenstaande gebieden. Zij zijn strook- of lijnvormig en bevatten een aaneenschakeling van kleine landschapselementen. De Vlaamse regering is van plan om de voorziene 150.000 ha natuurverwevingsgebieden af te bakenen tegen 2003. Momenteel vindt de voorbereiding van de afbakening van het VEN en de natuurverwevingsgebieden plaats. Het is een ingewikkeld proces dat veelvuldige afstemming met andere beleidsdomeinen omvat. De agrarische structuur, de ruimtelijke ordening, de regelgeving inzake milieukwaliteit, het integraal waterbeheer en andere komen hier allemaal aan de orde. Tijdens het proces wordt veel belang gehecht aan een goede communicatie en aan tijdige beleidsafspraken; de werkwijze leidt tot een verbetering van het geïntegreerd werken op ambtelijk niveau. Het is opportuun om aan de verenigingen die rechtstreeks betrokken zijn (bos-, landbouw- en natuurverenigingen) een formele rol te geven, zodat zij vervolgens ook nauwer betrokken zullen zijn bij de informatieverbreiding en de uitvoering. Het is bij de huidige stand van zaken twijfelachtig of de afbakening tegen 2003 gerealiseerd kan worden. Dit vergt meer menskracht op het voorbereidend niveau, zowel bij de administraties voor natuur en ruimtelijke ordening als bij de wetenschappelijke omkadering.

De ruimtelijke ordening vormt een belangrijke basis voor het creëren van ruimte voor natuur en dus voor de afbakening van VEN en natuurverwevingsgebieden. De administratie voor ruimtelijke ordening is volop bezig met werkzaamheden ter uitvoering van het Decreet ruimtelijke ordening (1997) en het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (1997). Door het omvangrijke takenpakket dienen prioriteiten gesteld te worden. In de ruimtelijke uitvoeringsplanning wordt momenteel aan "natuur" geen hoge prioriteit toegekend. De oppervlakte aan natuur- en reservaatgebieden op de gewestplannen is in de periode 1994-2001 gestegen met 6411 ha. Om de doelstelling van 38.000 ha bijkomende groengebieden tegen 2007 te halen, zoals vastgelegd in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen, is een versnelde uitvoering nodig. Knelpunten die blijven voortbestaan zijn o.m. de oude, niet-vervallen verkavelingen en de illegale weekendhuisjes in groengebieden. Met betrekking tot de opmaak van de structuurplannen, is het uitgangspunt complementariteit van de drie bestuursniveaus: de invulling van de gewestelijke, de provinciale en de gemeentelijke natuurlijke structuren dient te leiden tot een volledig op elkaar afgestemd plaatje. De afbakeningen dienen elkaar te ondersteunen, niet te ondermijnen. Dit roept vragen op naar de waarborgen die het ruimtelijke beleid biedt, om zowel hiaten als tegenstrijdige beslissingen te voorkomen. Het is belangrijk om de provincies en gemeenten zo spoedig mogelijk formeel op de hoogte te brengen van de vorderingen in de afbakening van het gewestelijke VEN. Ook is er nood aan duidelijke instructies en afspraken met de provincies over de natuurverbindingsgebieden, die deel uitmaken van het IVON en waarvan de afbakening tevens een taak is voor de provincies, overeenkomstig het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen. De provincies kunnen een belangrijke ondersteuning bieden aan de afbakeningen van het gewestelijk natuurbeleid, door de opmaak van aansluitende provinciale ruimtelijke uitvoeringsplannen. Voorlopig dient zowel in de provinciale als in gemeentelijke structuurplannen opgenomen te worden dat de (toekomstige) gewestelijke afbakeningen van VEN en natuurverwevingsgebieden, voorrang hebben op de provinciale en gemeentelijke plannen.

In het Natuurrapport 2001 worden een aantal gebiedsvisies nader toegelicht.

De kust is de voorbije eeuw veranderd in een stedelijk netwerk, waarin vooral de overblijvende duinen een belangrijke natuurfunctie vervullen. Binnen de natuurgebieden wordt via beheer en ontwikkeling vooruitgang geboekt, maar buiten natuurgebieden (zoals in de binnenduinrand) verlopen de ontwikkelingen veel moeizamer.

Het project Levende Grensmaas beoogt een vernieuwende en grensoverschrijdende aanpak van natuurontwikkeling, ontgrinding, rivierbeheer en hoogwaterbescherming. Via dit project kan vooruitgang geboekt worden voor een groot aantal soorten, waaronder de kwartelkoning, de kwak, de ijsvogel, de barbeel en de haringe ratelaar, en kan een vrijwel aaneengesloten natuurgebied tot stand komen. De uitvoering van het project loopt echter bijzonder moeizaam door de onduidelijke doelstellingen en door de gebrekkige afstemming en communicatie tussen de verschillende beleidsniveaus. Nochtans heeft het Grensmaasgebied alle troeven om een uithangbord van het Vlaamse natuurbeleid te worden.

Als getijderivier met een geleidelijke overgang van zoet naar zout, bezit het Schelde-estuarium heel wat natuur van internationale betekenis (Ramsar, Habitatrichtlijngebied, Vogelrichtlijngebied). Door een verbetering van de waterkwaliteit, komen weer meer vissoorten voor. Langs de oevers van de Zeeschelde bevinden zich heel wat gebieden met een natuurbestemming. In de binnendijkse valleigebieden is dat veel minder het geval. Er is daar wel een positieve evolutie merkbaar in de planning van het beheer: van sectoraal naar integraal. De uitvoering op het terrein verloopt echter minder vlot.

Het integrale waterbeheer streeft naar een betere afstemming van de diverse functies van de valleien. Ecosysteemvisies en ecologische gebiedsvisies duiden, rekening houdend met de harde randvoorwaarden in de vallei, kansen aan voor natuur. Er werden reeds een aantal ecosysteemvisies en gebiedsvisies afgewerkt (Demer, Zwarte beek, IJzer en Durme), maar daarvan werd nog niets op het terrein uitgevoerd. In de Dijlevallei werden enkele eerste initiatieven genomen (foto hieronder)

Foto : Desiré Van Autgaerden

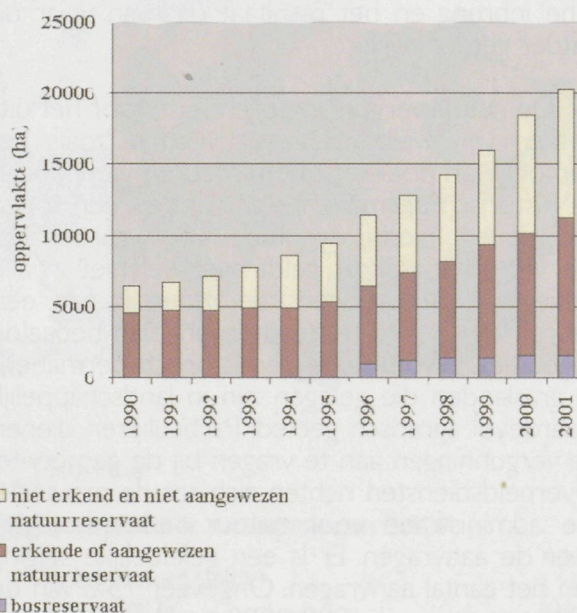
Naar een hoogwaardige natuur

Volgens het Natuurdecreet moeten voor de gebieden van het VEN en het IVON, natuurrichtplannen opgemaakt worden. Dit is ook zo voor de speciale beschermingszones. De opmaak van natuurrichtplannen gebeurt bij voorkeur op basis van wetenschappelijk onderbouwde gebiedsvisies. Momenteel worden zo'n visies reeds ontwikkeld voor een aantal speciale beschermingszones. De natuurrichtplannen die uit de visie volgen, zullen een aantal concrete juridische en stimulerende instrumenten omvatten voor de overheid en de burger en zullen doorwerking vinden in operationele beheersplannen. Momenteel wordt een uitvoeringsbesluit voor de concrete opmaak van natuurrichtplannen voorbereid. De richtplannen zullen door de afdeling Natuur worden gecoördineerd.

Natuur- en bosreservaten vervullen een belangrijke rol bij het streven naar een hoogwaardige natuur. Begin 2001 waren er in Vlaanderen 743 natuur- en bosreservaten, goed voor een oppervlakte van 19.700 ha natuurreservaat en 1600 ha bosreservaat. Het gaat hier om wel en niet erkende of aangewezen reservaten. De reservaten zijn niet evenredig verspreid over de ecoregio's en bodemtypes: er zijn meer en grotere reservaten op de zandige bodems in het oosten van Vlaanderen. Zoals reeds in het Natuurrapport 1999 bleek, neemt de oppervlakte natuurreservaten duidelijk toe, doch de toename is onvoldoende om de doelstelling van 50.000 ha natuurreservaat tegen 2007 te halen. Vele reservaten worden gehuurd, wat een onzekere statuur is op langere termijn. De financiële inspanningen van de Vlaamse regering voor de verwerving van natuurgebieden nemen toe. Er is meer aandacht nodig voor de verwerving van natuurreservaten in streken met weinig natuur en op bodems waarop de natuur momenteel weinig kansen krijgt. Ook de ecologisch waardevolle overgangen tussen valleien en hoger gelegen gronden verdienen meer aandacht. Omwille van de geringe aanwezigheid van bos in Vlaanderen streeft de Vlaamse overheid niet alleen naar de aankoop van bossen, maar ook naar een ecologisch verantwoorde bosuitbreiding van 10.000 ha tegen 2007. Vooral in West- en Oost-Vlaanderen begint deze bosuitbreiding vorm te krijgen. De huidige vooruitgang is echter onvoldoende om de doelstelling te halen.

Natuurgebieden kunnen omwille van hun belang voor het behoud en de ontwikkeling van de natuur "erkend" of "aangewezen" worden. Hiermee wordt het officieel statuut van reservaat toegekend aan respectievelijk door verenigingen of door de overheid verworven natuurgebieden. Begin 2001 waren er in Vlaanderen 268 "erkende" of "aangewezen" natuur- en bosreservaten, goed voor een gezamenlijke oppervlakte van 11.243 ha. De erkenning van een natuurreservaat houdt een resultaatverbintenis, een aangepaste beheerstoelage en subsidies voor monitoring en openstelling in. Via het beheer wordt een natuurstreefbeeld behouden of ontwikkeld. Voor de monitoring van erkende natuurreservaten zijn handleidingen opgemaakt (aandachtssoorten en grondwaterstanden) of in opmaak (beheer). Voor bosreservaten is sinds 2000 een monitoringprogramma operationeel. Voor de overige reservaten bestaan geen monitoringverplichtingen.

Natuurinrichtingsprojecten worden uitgewerkt voor meestal grotere aaneengesloten gebieden waarvan 90% van de oppervlakte binnen het Vlaams Ecologisch Netwerk of in de groen-, park-, buffer- en bosgebieden van het gewestplan liggen. Natuurinrichting omvat een geheel aan maatregelen en werkzaamheden die

De oppervlakte al dan niet erkende of aangewezen reservaten stijgt gestaag. Om de geplande 50.000 ha tegen 2007 te halen zal het aankoopritme nog moeten opgeschroefd worden.

gericht zijn op een optimale inrichting van een gebied voor het behoud, het herstel en de ontwikkeling van natuur. Natuurinrichting wordt op een gestructureerde en planmatige manier aangepakt en omvat ook een monitoringprogramma. In januari 2001 waren 13 natuurinrichtingsprojecten ingesteld, hetgeen overeenkomt met een oppervlakte van 4190 ha. Op het terrein werden nog geen maatregelen uitgevoerd.

Natuur overal

De landbouw, als voornaamste gebruiker van de open ruimte, draagt mee verantwoordelijkheid voor de toestand van de natuur. Het Plattelandsontwikkelingsprogramma, dat kadert in een Europese verordening, biedt landbouwers de mogelijkheid om beheersovereenkomsten af te sluiten. Daarbij voeren ze op hun gronden maatregelen uit ten voordele van de natuur, zoals het uitstellen van de maaidatum of het aanleggen van houtkanten of poelen. Het systeem is pas opgestart en er loopt nog geen monitoring. Bij landinrichting en ruilverkavelingen neemt de aandacht voor natuur toe, dit als gevolg van het "stand still-beginsel" (de natuur mag niet meer achteruitgaan) en de zorgplicht (mogelijke schade aan de natuur moet voorkomen, beperkt of hersteld worden) in de landbouwsfeer. In ruilverkavelingen wordt sinds maart 2000 de ecologische inbreng en het resultaat daarvan voor de natuur gemonitord.

De natuurvergunningsplicht eist voor het uitvoeren van welbepaalde activiteiten, zoals het dempen van poelen of het scheuren van bepaalde historisch permanente graslanden, een toelating en legt hierbij eventueel voorwaarden op. De vergunningsplicht geldt evenwel niet in alle gebieden, wat overigens de reden is van een gebrek aan juridische bescherming van bepaalde vegetaties, bijvoorbeeld de historisch permanente graslanden die gelegen zijn in landschappelijk waardevol agrarisch gebied. Particulieren dienen de vergunningen aan te vragen bij de gemeente. Overheidsdiensten richten zich tot de provincie. De administratie voor natuur verleent advies over de aanvragen. Er is een geleidelijke stijging van het aantal aanvragen. Ongeveer 75% van de 3000 aanvragen in 1999-2000, had betrekking op het kappen van bomen en houtkanten. Voor vele andere vergunningsplichtige werken, zoals drainagewerken of het scheuren van historisch permanente graslanden, wordt vaak geen vergunning

aangevraagd. Bij vrijwel alle vergunningen worden voorwaarden opgelegd zoals b.v. de heraanplant; een klein aantal aanvragen wordt geweigerd. In het geval van overtredingen treedt het gerecht echter dikwijls niet of onvoldoende streng op. De vergunningen voor het kappen van bomen zijn niet altijd even relevant voor het natuurbehoud. Om de regelgeving efficiënter toe te passen en meer tijd vrij te maken voor de meer prioritaire doelstellingen van het natuurbeleid, kan men zoeken naar alternatieve instrumenten. Een ander knelpunt bij de toepassing van de natuurvergunningsplicht is dat er verwarring bestaat met de regelgeving over de stedenbouwkundige vergunning en dat er tegenstrijdigheden bestaan met de regelgeving over de bestrijdingsplicht van de schadelijk geachte distels en met bacterievuur geïnfecteerde meidoornhagen. Er is, vooral ten aanzien van de gemeentelijke ambtenaren, nood aan een handleiding, om te weten "welke wetgeving moet worden toegepast in welke situatie". Het verhogen van de kennis over de natuurvergunning bij de bevolking en bij de overheden is een belangrijk aandachtspunt.

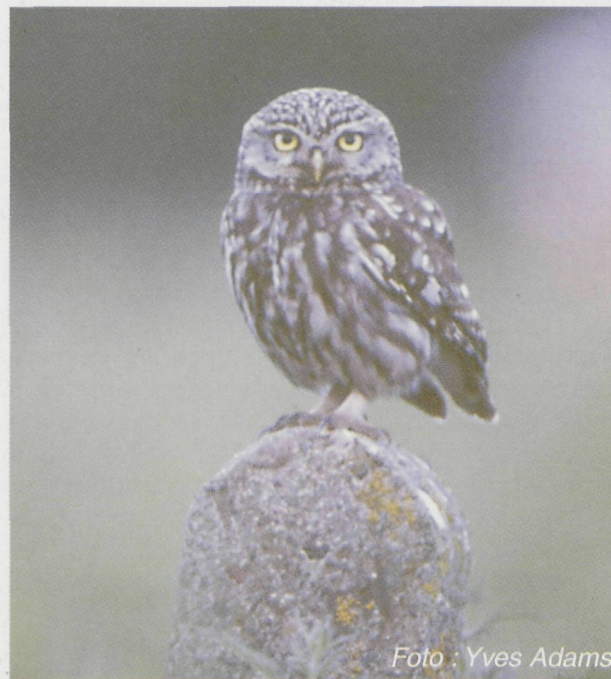

Foto: Yves Adams

Door het verdwijnen van houtkanten, knotbomen en andere kleine landschapselementen ging de steenuil sterk achteruit. Beheersovereenkomsten en vergunningsplicht moeten hier verbetering brengen.

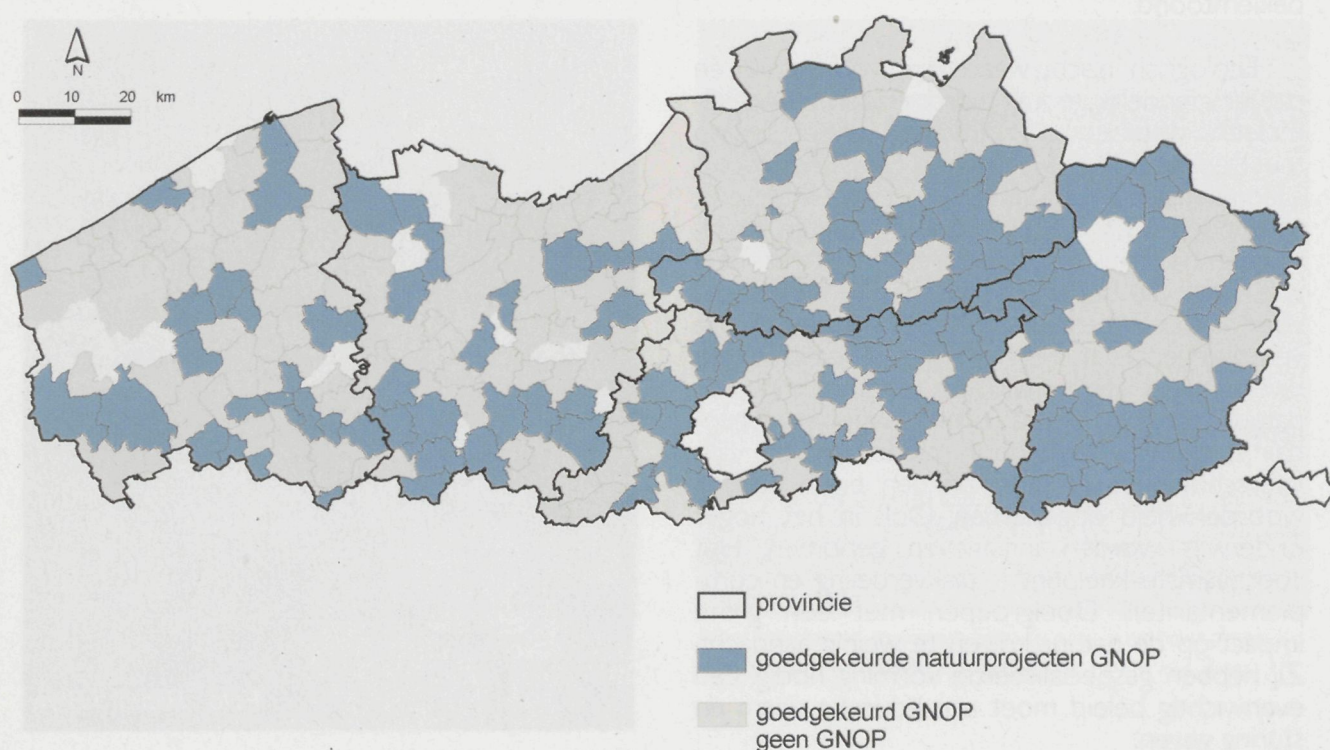

Het Natuurdecreet bevat een regeling die overheden oplegt, bij het verlenen van vergunningen, zorg te dragen voor en schade te vermijden aan de natuur. Over deze beoogde integratie van natuuroverwegingen in andere vergunningstelsels (onder andere stedenbouwkundige vergunning en milieuvergunning) zijn er weinig gegevens voorhanden. Dit is vooral een "symbolische wetgeving", die niet concreet genoeg is voor een daadwerkelijke toepassing. Er is nood aan meer concrete kennis over de manier waarop deze integratie in de vergunningverlening kan worden toegepast. Het opmaken van richtlijnen en het verspreiden van kennis over natuurvriendelijke praktijken, kan een belangrijke stimulans zijn voor de administraties en overheden aan wie dit integratieprincipe gericht is.

De toepassing van compensatiemaatregelen bij biotoopverlies heeft nood aan een afwegingskader dat de adviserende en vergunningverlenende instanties een leidraad en houvast biedt. Om de compensatiemaatregelen op te volgen is het wenselijk om een inventaris op te maken van de afgesproken en uitgevoerde maatregelen. Zo

kan een zicht gehouden worden op de toepassing van het "stand still-beginsel".

In de recente regelgeving over stedenbouwkundige en verkavelingsvergunningen blijkt een toegenomen aandacht voor de natuur. In enkele uitvoeringsbesluiten van de ruimtelijke ordening werd de term "ruimtelijk kwetsbare gebieden" ingevoerd. Daarbij wordt reeds rekening gehouden met het toekomstige VEN zoals het zal worden aangeduid op de ruimtelijke uitvoeringsplannen. Volgens de nieuwe regelgeving moet de administratie voor natuur advies verlenen over de aanvragen voor verkavelings- en stedenbouwkundige vergunningen in alle gebieden die onder de definitie van "ruimtelijk kwetsbare gebieden" vallen, zoals de groengebieden, parkgebieden, bosgebieden, agrarische gebieden met ecologisch belang. De betrokken stedenbouwkundige ambtenaren zijn evenwel onvoldoende vertrouwd met de toepassing van de regelgeving over de wijzigingen van vegetaties en kleine landschapselementen.

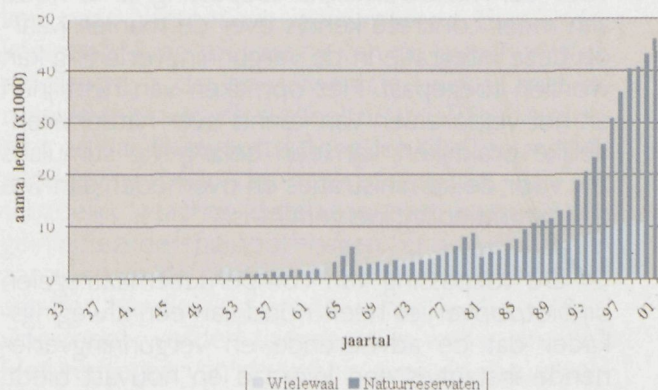

In maart 2001 had 94% van de Vlaamse gemeenten een goedgekeurd Gemeentelijk Natuurontwikkelingsplan (GNOP) en beschikte 40% van de gemeenten over één of meerdere goedgekeurde natuurprojecten die uitvoering geven aan bijhorende GNOP actieplannen.

De mens en de natuur

Een goed natuurbeleid moet kunnen bouwen op een breed draagvlak. Dit betekent niet alleen dat de bevolking het natuurbeleid aanvaardt, maar ook dat ze zich actief inzet in het natuurbehoud. Draagvlak betreft trouwens niet alleen de bevolking, maar ook de ambtenaren en de politici. Onderzoek in Vlaanderen richtte zich voornamelijk op de bevolking, "hoe-staan-mensen-tegenover-natuur", en dit hoofdzakelijk op een vrij hoog schaalniveau: "Voor 94,5% van de Vlamingen is natuur belangrijk". Naarmate het onderwerp concreter wordt, lijkt de invloed van woonplaats, sociale klasse (opleiding, beroep en inkomen) en leeftijd toe te nemen. Onderzoek rond natuurreservaten, regionale landschappen, natuurinrichtingsprojecten en dergelijke zou hieromtrent belangrijke informatie kunnen verstrekken. Het draagvlak is niet statisch. Het kan versterkt worden door ondermeer sociale (zoals educatie en communicatie), juridische (zoals wetten en regelgeving) en economische (zoals heffingen en subsidies) instrumenten. In dit natuurrapport wordt het belang van een goede communicatie voor het creëren van draagvlak voor natuur beklemtoond.

Ecologisch inzicht, waardering voor natuur en natuurvriendelijk gedrag wordt ondermeer gestimuleerd door educatie. Educatie is een begrip met veel gezichten, dat zich in onze snel evoluerende maatschappij al lang niet meer beperkt tot kinderen en binnen schoolmuren. Er wordt op zeer verschillende manieren en binnen heel wat lagen van het maatschappelijk leven geleerd voor natuur. Er bestaan fijnmazige netwerken van verenigingen en overheden op verschillende niveaus. Zeer veel vrijwilligers zetten zich in voor natuur- en milieueducatie. Het basis- en secundair onderwijs heeft door middel van de vakoverschrijdende eindtermen een eigen verantwoordelijkheid opgenomen. Ook in het hoger onderwijs worden initiatieven genomen. Het voornaamste knelpunt is taakverdeling en complementariteit. Doelgroepen met een grote impact op de natuur krijgen te weinig aandacht. Zij hebben gespecialiseerde vorming nodig. Een evenwichtig beleid moet aan educatie vorm en sturing geven.

Het aantal leden van de natuurverenigingen stijgt spectaculair. Dit geeft een indicatie van het groeiende draagvlak voor het natuurbehoud.

Vlaanderendag 2001. Steeds meer mensen tonen interesse voor de natuur ...

Naar meer cijfers voor de natuurrapporten

Zelfs al is de Vlaamse natuur goed gedocumenteerd, om tweejaarlijks de toestand van de natuur te kunnen beschrijven en te evalueren is er nood aan meer en beter gecoördineerde monitoring. Soortenmonitoring moet uitgebreid worden en milieumeetnetten moeten gebiedsgericht verfijnd worden. Een betere uitwerking van natuurstreefbeelden moet toelaten de monitoringresultaten aan doelstellingen te toetsen. Er is nood aan een systematische monitoring van het beleid: zowel de maatregelen als de resultaten voor de natuur. Tenslotte kunnen ook het draagvlak en de educatie voor natuur alleen objectief beoordeeld worden aan de hand van monitoring van relevante indicatoren. Monitoring moet enerzijds afgestemd zijn op maat van soortengroepen, leefgebieden en maatregelen, maar moet anderzijds zoveel mogelijk geïntegreerd verlopen.

Foto : Sandra Colazzo

Voor de samenstelling van natuurrapporten zijn veel gegevens vereist. Ze worden aangeleverd door honderden vrijwilligers en professionals.

Moraal van het verhaal

Het Natuurrapport 2001 stelt dat het natuurbeleid in Vlaanderen op drie pijlers moet steunen: afbakening van voldoende ruimte voor natuur, vlotte afstemming met andere beleidsdomeinen en -niveaus en vrijwaring van een goede milieukwaliteit. De totale oppervlakte beschermde natuur neemt duidelijk toe, doch zal aan het huidige tempo de vooropgestelde doelstelling van 50.000 ha natuurreservaat tegen 2007 niet halen. De integrale aanpak, in samenwerking met andere beleidsdomeinen zoals landbouw en ruimtelijke ordening, wint aan belang maar blijft nog te veel tot de planfase beperkt. De algemene milieukwaliteit blijft zorgwekkend en de overheid dient meer maatregelen te nemen om de trend te keren. De Vlaamse overheid boekt vooruitgang inzake doelstellingen en plannen, maar moet voldoende inspanning leveren om deze in de praktijk om te zetten. Een goede communicatie is van belang om het draagvlak voor natuur te versterken. Vooral doelgroepen met grote impact op natuur verdienen meer aandacht.

Foto : Myriam Dumortier

Naar een betere toekomst voor de natuur en naar meer natuur voor de toekomstige generaties, hier in het Zwin.

Het Instituut voor Natuurbehoud

Het Instituut voor Natuurbehoud (IN) is een wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Gemeenschap; het telt momenteel een 100-tal medewerkers.

Het werd op 1 maart 1986 operationeel met als algemene taakstelling: "alle passende wetenschappelijke studies, onderzoeken en werkzaamheden uit te voeren in verband met het natuurbehoud, inzonderheid met het oog op het uitwerken van actiemiddelen en wetenschappelijke criteria tot het voeren van een beleid inzake natuurbehoud; hiertoe verzamelt het alle nuttige documentatie, onderneemt het de nodige studies en onderzoeken, richt enquêtes in en zorgt voor de overdracht van de verworven kennis aan de bevoegde overheden..."

Het onderzoek heeft vooral betrekking op diverse aspecten van de biodiversiteit, meer bepaald de inventarisatie, monitoring en ecologie van planten- en diersoorten, populaties en levensgemeenschappen in relatie tot hun omgeving. In het landschaps-ecologisch onderzoek gaat de aandacht vooral naar ecohydrologie, habitatfragmentatie en ecosysteemprocessen. De wetenschappelijke kennis ligt aan de basis van referentiekaders (zoals Rode Lijsten van diverse taxonomische groepen), karteringen van het natuurlijk milieu (zoals de Biologische waarderingskaart, BWK) en gebieds-gerichte acties inzake natuurontwikkeling, -herstel en -beheer. Dit beoogt het beleidsmatig inpassen van ruimtelijke en kwalitatieve noden van natuurbehoud in landinrichting, ruimtelijke planning, integraal waterbeheer en milieubeheer. Toepassingen liggen o.m. in de sfeer van soortbeschermingsplannen, het afbakenen van ecologische netwerken en gebieden van internationale betekenis.

Het Instituut is betrokken bij verschillende regionale, nationale en internationale onderzoeksprogramma's en netwerken. Daarnaast is er nauwe samenwerking met universiteiten en andere wetenschappelijke instellingen in binnen- en buitenland.

Adviesverlening is een belangrijke taak van het Instituut. Deze gebeurt zowel ten behoeve van het Kabinet van de bevoegde Minister, de Vlaamse Hoge Raad voor Natuurbehoud, de Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen, AMINAL, AROHM en andere entiteiten van de Vlaamse Gemeenschap.

In opdracht van derden kunnen via het Eigen Vermogen specifieke studies, karteringen en expertises worden uitgevoerd, waarvoor tijdelijke contractuele medewerkers kunnen worden aangetrokken.

Het Instituut voor Natuurbehoud publiceert rapporten en mededelingen in een eigen reeks. De bibliotheek biedt een ruim aanbod van tijdschriften en referentiewerken inzake milieu en natuur. Daarnaast biedt het Instituut diverse informatie aan via internet op het adres www.instnat.be.

Algemeen directeur: Eckhart Kuijken

